

Grote kwesties

Piketty, Piketty, Piketty, Piketty, ...

... en nog een keer Piketty. Of beter nog: nog meerdere keren 'en nog een keer Piketty'. Want de man lijkt tegenwoordig zowat alomtegenwoordig. In de boekhandels ligt hij stevast ergens in de bovenste helft van hun top tien van aanbevolen lectuur. Op de toonbanken minstens in Nederlandse en Engelse vertaling en soms, in boekhandels met zelf-respect, ook in de originele Franstalige versie. En quasi altijd geflankeerd door een aantal afgeleide producten. Zoals *Waarom Piketty Lezen?* (Amsterdam University Press, 2014), waarin Robert Went negenenvertig reflecties op *Le Capital au XXIème siècle* verzamelde, met inbegrip van het stuk waarmee Paul Krugman in de VS en de rest van de wereld de aandacht op het boek vestigde. Of zoals *De Kleine Piketty* (Uitgeverij Atlas Constant, 2014), waarin de financiële journalisten Wouter van Bergen en Martin Visser de pakweg 1000 bladzijden van het origineel samenpersen tot iets minder dan 60 bladzijden, zonder cijfertjes en met slechts – als ik goed geteld heb – drie grafieken; te lezen in een paar uur, zo zegt de advertentie op de website van de uitgeverij.

Alomtegenwoordig in de boekhandel dus. Natuurlijk, waar anders zult u zeggen. Maar niet alleen daar. Je kan bij wijze van spreken geen dag- of weekblad openslaan of 'de geest van Piketty' blijkt op een of andere bladzijde aanwezig. Als ik enkel maar de kranten van een paar dagen voor ik dit schrijf bekijk: verslag van het World Economic Forum 2015 in Davos, van de recente State of the Union van Obama, van de kritiek van de Republikeinen op de stijgende armoede in de VS, geciteerd door Bill Gates, enzovoort. Berichtgeving over economisch getinte onderwerpen kunnen kennelijk nog moeilijk zonder een of andere verwijzing naar Piketty. Zelfs Metro, u weet wel de gratis krant die de meeste treinreizigers 's ochtends tot zich nemen,

publiceerde recent (12/01/2015) een bespreking van *Le Capital au XXIe siècle* en meldt als besluit dat Piketty een huzarenstukje realiseerde: "... een boek schrijven dat tegelijk de hoogst mogelijke wetenschappelijke relevantie heeft en toch te vinden is in de boekhandel om de hoek".

Laten we wel wezen. Piketty is een uitermate intelligent, baanbrekend en moedig wetenschapper. En *Le Capital au XXIe siècle* is ontegensprekelijk een erg belangrijk boek. Lieden en organisaties die het verkozen tot belangrijkste boek van 2014 hebben verre van ongelijk. Ik heb u trouwens zelf al een tijdje geleden – in tempore non suspecto, oftewel voor de hype goed en wel op kruissnelheid was – in dit blad gewezen op het belang van het boek en de lectuur ervan met grote nadruk en onvoorwaardelijk aangeprezen. Maar laten we inderdaad wel wezen. Vindt u zelf ook niet dat de panoplie aan labels waarmee men de man ziet bekleden even doet duizelen en wat overdone is: 'rock-star economist', 'socialistische belastingseconoom', 'de Karl Marx van de 21e eeuw', 'wegbereider van een nieuw links', 'hype-econoom', 'hervormer van de economie' en – god betere – 'God' (De Tijd, 7 juni 2014). Pikettymania, las ik ergens.

Sommigen verwachten van het wereldwijde succes van *Le Capital au XXIe siècle* dat het een aanzet is tot anders denken over de economie. 'La Révolution Piketty' blokletterde het overigens aanbevelenswaardige tijdschrift *Alternatives Economiques* in juni 2014 op de frontpagina, al maakten de binnenbladzijden duidelijk dat men van de 'schokgolf' die Piketty veroorzaakt vooral meer aandacht voor en een andere aanpak van ongelijkheid verwacht. Anderen lijken te hopen dat men niet enkel anders gaat denken over de economie, maar ook dat men economie door toedoen van de lectuur van dit boek in de toekomst anders gaat bedrijven. Zij verwachten kennelijk dat het wereldwijde succes

van *Le Capital au XXIe siècle* de vensters van het economisch bedrijf opengooit en een frisse wind doet binnen waaien? Ik heb er eerlijk gezegd zo mijn twijfels over. Denkt u dat het gros van de economen zich zo snel laat verleiden om het comfortabele en vertrouwde dominerende paradigma opzij te schuiven? Ik vrees dat u dan weinig begrip toont voor de krachten die vorm geven aan om het even welke wetenschappelijke discipline die de status bereikt heeft van wat Kuhn 'normal science' noemt, en nog minder voor de grote, misschien wel onoverbrugbare afstand die er bestaat tussen de aanpak van Piketty en het dominerende economische paradigma. Ik kom daar straks nog op terug.

Men kan zich trouwens afvragen of buiten het Franse taalgebied de aandacht van de geïnteresseerde leek of zelfs van de doorsnee beroepseconoom ook zo groot zou zijn geweest als *Le Capital au XXIe siècle* niet was verschenen in de post-financiële crisisperiode – nou ja, wat is 'post'? – en voorbereid was door politiek activisme, zoals dat van de Occupy- en andere bewegingen. En, misschien nog belangrijker, zonder dat iemand met de allure van Paul Krugman had gefunctioneerd als een wereldwijd hoorbare megafoon. Ik weet niet of het ook uw ervaring is. Maar had u van Piketty gehoord alvorens Krugman zijn centrale boodschap als een boemerang vanuit de VS terug in Europa deed landen? Ik zag voordien in onze contreien – het Franse taalgebied niet te na gesproken – nauwelijks enige aandacht voor het werk van Piketty. Terwijl toch minstens sinds 2001 de meeste van de gegevens over de toenemende concentratie van rijkdom aan de top, die de basis vormen van *Le Capital au XXIe siècle*, in allerlei publicaties te vinden waren. Piketty's pleidooi voor een grondige hervorming van de fiscaliteit (samen geschreven met Camille Landais en Emmanuel Saez) verscheen in 2011 bij Le Seuil in de reeks 'La République des Idées'. Dat de meeste van die publicaties (inbegrepen tot voor kort *Le Capital au XXIe siècle*) meestal enkel in het Frans te vinden waren, lijkt mij – zeker voor Vlamingen – een flauw excuus.

Ik kan het niet helpen maar mij doet al die heisa naar aanleiding van *Le Capital au XXIe siècle* op een vreemde manier denken aan de zin waarmee de man, die sommigen beschouwen als Piketty's 19e eeuwse alter ego, in 1848 het *Manifest der Kommunistischen Partei* begon: "Ein Gespenst

geht um in Europa...". Met dat verschil dat de daaropvolgende zin – "Alle Mächte des alten Europa haben sich zu einer heiligen Hetzjagd gegen dies Gespenst verbündet..." – op Piketty niet echt van toepassing is. Klopjacht? Doodknuffelen lijkt mij een betere typering en ook een groter gevaar. Of veroordelen tot een spookbestaan. Want wat opvalt, is dat de meeste positieve verwijzingen naar zijn werk vooral, zo niet uitsluitend oog hebben voor zijn remedie – gereduceerd tot een globale progressieve belasting op kapitaal, hoewel het interessante hoofdstuk over hoe een welvaartstaat er in de 21e eeuw kan uitzien ook, bijvoorbeeld, een aanzienlijke brok over de overheidsschuld bevat. De analyse en de empirische gegevens die de basis vormen voor de diagnose van de kwaal laat men nagenoeg onbesproken.

Trouwens, ik heb al een paar keer de wellicht ironisch bedoelde, maar al bij al onwelvoeglijke opmerking zien maken dat Piketty door het wereldwijde megasucces van zijn boek vanaf nu zelf ook wel bij de superrijken zal horen. De tweet van de Leuvense rector naar aanleiding van het bericht dat Piketty het Légion d'honneur weigerde – "De kunst bestaat erin een onderscheiding na te streven om haar vervolgens te kunnen weigeren" – lijkt mij van hetzelfde allooi.

'Economie' of economische geschiedenis?

Maar terug nu naar waarom ik vrees dat wie gelooft dat 'Pikettymania' zal leiden tot een revolutie in het economische denken en de economen zal aanzetten om hun huidige paradigma opzij te schuiven, bedrogen zal uitkomen.

Een eerste reden voor mijn twijfel is dat ik niet zeker ben dat de meeste economen *Le Capital au XXIe siècle* echt als een economisch boek beschouwen – als ze het al lezen, want om pakweg 700 bladzijden te doorploegen (in de Nederlandse of Engelse vertaling) en eventueel dan nog het voetnotenapparaat en de op de website geparkeerde data en bewijzen te checken, daarvoor ontberen de meeste academische economen de tijd in de huidige constellatie, waarin men onvermijdelijk en exclusief publicaties in A-tijdschriften dient na te streven.

Piketty zelf situeert *Le Capital au XXIe siècle* heel erg duidelijk en uitdrukkelijk in een traditie die de meeste hedendaagse economen vreemd is. De studies waar hij uitdrukkelijk naar verwijst en die hij bewondert omwille van de technische moeilijkheid die de auteurs ondervonden bij het verzamelen van de gegevens, zijn publicaties van François Simiand over de evolutie van de lonen in de 19e eeuw, van Ernest Labrousse over de geschiedenis van prijzen en inkomens in de 18e eeuw of van Jean Bouvier en François Furet over de ontwikkeling van de winst in de 19e eeuw. Dit soort publicaties vormen de grote voorbeelden voor het monnikenwerk dat Piketty met zijn collega's sinds bijna twee decennia verricht. "... mon travail a d'abord consisté à rassembler des sources et à établir des faits et des séries historiques sur les répartitions de revenus et de patrimoines", schrijft hij op het einde van de inleiding van zijn boek (p.65). En hij voegt er aan toe dat hij slechts erg spaarzaam beroep doet op theorie, enkel wanneer ze toelaat om de verzamelde gegevens beter te begrijpen.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat Robert Boyer, een van de voestervaders van de Franse régulation school, van oordeel is dat de belangrijkste bijdrage er zonder twijfel in bestaat "de réintégrer l'histoire économique et sociale au cœur de la discipline économique" (*Alternatives Economiques*, juin 2014, p.63).

Ook de manier waarop Piketty de belangrijkste conclusies uit de studie van deze gegevens samenvat, geeft impliciet aan waarom het hier om economische geschiedenis gaat en dat de gedetecteerde processen weinig van doen hebben met strikt economische wetmatigheden en evenwichtszoekende mechanismen.

"La première conclusion est qu'il faut se méfier de tout déterminisme économique en cette matière: l'histoire de la répartition des richesses est toujours une histoire profondément politique et ne saurait se résumer à des mécanismes purement économique. (...) L'histoire des inégalités dépend des représentations que se font les acteurs économiques, politiques, sociaux, de ce qui est juste et de ce qui ne l'est pas, des rapports de force entre ces acteurs, et des choix collectifs qui en découlent;... (...) La seconde conclusion, qui constitue le cœur de ce livre, est que la dynamique de la répartition des richesses

met en jeu de puissants mécanismes poussant alternativement dans le sens de la convergence et de la divergence, et qu'il n'existe aucun processus naturel et spontané permettant d'éviter que les tendances déstabilisatrices et inégalitaires l'emportent durablement." (p.47)

Dat de gebruikte gegevens in grote mate onuitgegeven zijn en komen uit bronnen die nauwelijks gebruikt worden in de studie van inkomensongelijkheid, omdat men tot hertoe hoofdzakelijk gebruik maakte en maakt van gegevens over de inkomens van huishoudens op basis van enquêtes, maakt voor de zoveelste keer in de geschiedenis van de wetenschap duidelijk dat een ander 'instrument' om naar de realiteit te kijken ook tot andere conclusies leidt.

En dan nog dit. De auteurs waar hij naar eigen zeggen het meest naar opkijkt zijn figuren zoals Lucien Febvre, Fernand Braudel, Claude Lévi-Strauss, Pierre Bourdieu, Françoise Héritier of Maurice Godelier. Met respect, maar ik vrees dat deze namen bij de meeste economen in het beste geval enkel maar een vage zweem van erkenning oproepen. In een opmerkelijke zin schrijft Piketty: "Dois-je le confesser, au risque de sembler cocardier dans ma vision des sciences sociales? J'ai sans doute plus d'admiration pour ces savants que pour Robert Solow ou même pour Simon Kuznets..." (p.64). Economen horen dit niet echt graag uit de mond van een vakgenoot, neem ik aan.

Voortbouwen op 'de klassieken'

Maar er is nog een tweede reden waarom het onwaarschijnlijk is en waarom ik vrees dat *Le Capital au XXIe siècle* veel minder invloed zal uitoefenen op de toekomstige ontwikkeling van de economie als wetenschap.

Om goed te begrijpen hoezeer Piketty buiten het dominerende paradigma van de economische wetenschap valt, is het belangrijk te weten dat hij in wezen voortbouwt op een traditie die in de geschiedenis van het economisch denken geboekstaafd staat als 'de klassieken' en sinds pakweg het begin van de vorige eeuw stelselmatig plaats heeft moeten ruimen voor wat vandaag mainstream is.

De vraag die de klassieken – lieden zoals Smith, Ricardo, Malthus en Marx – zich stelden was niet hoe individuele actoren hun schaarse middelen zo efficiënt en rationeel mogelijk inzetten om te voldoen aan hun individuele voorkeuren – een problematiek die pas sinds het eerste kwart van de twintigste eeuw de basis is gaan vormen van de economische discipline – maar wel welke processen de productie van maatschappelijke rijkdom en de verdeling ervan beheersten. De manier waarop ze deze vraag beantwoordden, voldeed niet altijd, zegt Piketty. Maar ze stelden tenminste de juiste vragen. “Les économistes du XIXe siècle avaient une immense mérité: ils plaçaient la question de la répartition au cœur de l’analyse, et ils cherchaient à étudier les tendances de long terme.” (p.38) De economen hebben veel te lang verzuimd om zich met zaken zoals het verdelingsvraagstuk bezig te houden. Het is de hoogste tijd deze vragen terug op te nemen.

De erfenis van de klassieken bestaat evenwel niet enkel uit de vragen die ze centraal stelden, maar ook uit de manier waarop ze op deze vragen een antwoord probeerden te vinden. Om dat te doen, bouwden ze een model dat de basiskennmerken van de kapitalistische economie bevat en de werking ervan nabootst – een ‘machine’, zou men kunnen zeggen, die toelaat om na te gaan hoe het kapitalisme werkt en zich ontwikkelt. Ook in dit opzicht volgt Thomas Piketty in *Le Capital au XXIe siècle* de werkwijze van de klassieken. In zijn geval bestaat de ‘machine’ essentieel uit wat hij zelf aanduidt als twee economische wetmatigheden en één ongelijkheidsrelatie. Wat betekent dit allemaal?

Het uitgangspunt van de redenering van Piketty wordt gevormd door de definities van ‘kapitaal’ (K) en ‘inkomen’ (Y) die hij in zijn analyses gebruikt. Deze definities koppelen als het ware de voorraad van kapitaal aan de (jaarlijkse) stroom van inkomens. Piketty beschouwt als kapitaalvoorraad alle expliciet of impliciet opbrengstgenererende bezittingen: huizen, grond, machines, financieel kapitaal in de vorm van cash, aandelen of obligaties, intellectueel eigendom, en zelfs slaven in periodes waarin slavernij nog legaal was. Een beetje nadenken over deze definitie kan geen kwaad. Want ze is in twee opzichten eerder ongebruikelijk, zeker als men ze vanuit de optiek van de ‘klassieken’ bekijkt. Ten eerste omdat ze eerder vergelijkbaar is met wat men in het dagelijks spraakgebruik ‘vermogen’

noemt dan met wat economen gewoonlijk – en zeker met wat Marx indertijd – zou verstaan onder ‘kapitaal’. Bovendien impliceert deze definitie dat Piketty geen onderscheid maakt tussen ‘productieve’ en ‘onproductieve’ inzet van ‘kapitaal’, een probleem waar de klassieken – en niet in het minst alweer Karl Marx – uitermate veel aandacht aan besteedden en dat ze als een essentieel onderdeel van hun analyses beschouwden.

Voor de analyses in *Le Capital au XXIe siècle* is de verhouding tussen K en Y (oftewel β in de terminologie van Piketty) van fundamenteel belang. Op basis van gegevens voor Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk en de VS stelt Piketty dat β sinds de Franse revolutie een U-vormig patroon volgt. Hoog en stijgend tot aan de Eerste Wereldoorlog, dalend daarna, maar sinds een jaar of dertig terug stijgend. Vandaag, zegt Piketty, benadert β terug de waarden van rond de vorige eeuwwisseling. Welke mechanismen de ontwikkeling van β op lange termijn bepalen is voor de werking van ‘Piketty’s machine’ van ondergeschikt belang. Maar van essentieel belang is wat hij beschouwt als een wetmatigheid, met name dat het aandeel van kapitaalinkomens in het nationaal inkomen (α) gelijk is aan de reële opbrengstvoet van kapitaal (r) vermenigvuldigd met β .

In zijn bespreking van *Le Capital au XXIe siècle* (in: *Journal of Economic Literature*, vol.52 n°2, pp. 519-534) merkt Branko Milanovic op dat Piketty het begrip ‘wetmatigheid’ op een wat aparte manier gebruikt. In feite, zegt Milanovic, gaat het om een ‘gelijkheid’. Niettemin, voegt hij eraan toe, kan men deze identiteit vanuit een bepaalde optiek inderdaad beschouwen als een ‘wetmatigheid van’ of minstens als de weergave van een ‘karakteristiek van het kapitalisme’. In een systeem gebaseerd op privékapitaal vormen de opbrengsten van kapitaal immers de inkomens van kapitaalbezitters. Mocht het gaan om een systeem waarin de overheid alle kapitaal bezit, dan is dat niet het geval. Het aandeel van kapitaalinkomens in het nationaal inkomen zou in dit laatste geval geen invloed hebben op de persoonlijke inkomensverdeling.

Naast net vermelde ‘wetmatigheid’ is een cruciaal element in de redenering van Piketty de verhouding tussen de groei van de kapitaalopbrengst (r) en de groei van de economie (g). Als de opbrengst

van kapitaal (r) sneller groeit dan de economie (g), dan stijgt per definitie het aandeel van kapitaalinkomens in het nationaal inkomen. Gecombineerd met een toename van de verhouding tussen de kapitaalvoorraad en kapitaalinkomens (β) drijft dit het aandeel van kapitaal in het nationaal inkomen op termijn op tot bijna 100%. Bovendien is er een positieve feedback-loop. Als α – het aandeel van kapitaalinkomens in het nationaal inkomen – toeneemt, worden kapitaalbezitters niet enkel rijker. Tenzij ze hun kapitaalopbrengst volledig opsouperen kunnen ze ook meer herinvesteren, wat ertoe leidt dat β nogmaals toeneemt. Kortom, een hogere β leidt niet enkel tot een hogere α , maar een hogere α leidt ook tot een hogere β . Vandaar het belang van de fameuze ongelijkheid: $r > g$.

Milanovic – wiens bespreking ik hiervoor ten dele volgde – vat de werking van de ‘Piketty machine’ samen als volgt: “Take the fact that β has been rising in advanced economies, combine it with a definitional relationship, and assume that $r > g$. The process generates a changing functional distribution of income in favor of capital and, if capital incomes are more concentrated than incomes from labor (a rather uncontroversial fact), personal income distribution will also get more unequal – which, indeed, is what we have witnessed in the past thirty years.” (p.522)

Ik ben even wat uitvoeriger ingegaan op hoe de ‘Piketty machine’ werkt om twee redenen. Ten eerste, omdat het niet alleen van belang is om de analyse te begrijpen, maar ook omdat het de basis vormt van de stelling dat enkel een drastische ingreep in het institutionele kader waarbinnen de inkomensverdeling vorm krijgt een oplossing kan bieden voor de toenemende ongelijkheid. Deze drastische ingreep is, zoals u wel weet, de invoering van een wereldwijde progressieve belasting op kapitaal(opbrengsten). Waarom dit zo is, is onmiddellijk duidelijk als men even terugdenkt aan de werking van de ‘Piketty machine’. Als g exogeen bepaald wordt (en dat is in grote mate zo volgens Piketty, want volgens hem wordt g hoofdzakelijk bepaald door technologische ontwikkeling en bevolkingsaan groei), dan is de enige manier om $r > g$ niet te laten ontsporen een vermindering van r door het invoeren van een belasting op kapitaal(inkomens). Ten tweede, om aan te geven dat het pleidooi voor een belasting op kapitaal, hét

element uit *Le Capital au XXIe siècle* dat in de maatschappelijke discussie de meeste aandacht krijgt, in feite berust op de vaststelling van een empirische relatie en niet op een of andere theoretische verklaring. Anders gezegd: het pleidooi van Piketty voor de drastische ingreep in de mechanismen van inkomens- en vermogensverdeling staat en valt met de correctheid van de conclusies die hij trekt uit de gegevens die hij en zijn collega’s de voorbije decennia hebben verzameld. Deze ‘nieuwe’ gegevens vormen dus tegelijk de grote sterkte, maar tegelijk ook het eventuele tere punt van *Le Capital au XXIe siècle*. In de bespreking van het boek dat ik net citeerde, noteert Milanovic dat de manier waarop Piketty de ontwikkelingen van de laatste decennia schetst helemaal niet sporen met het verhaal dat verteld wordt in een aantal recent gepubliceerde werken.

In de spiegel van Deirdre McCloskey

Hoezeer het ‘klassieke uitgangspunt’ van Piketty haaks staat op de manier waarop de meeste economen vandaag over hun wetenschap denken – oftewel op het paradigma dat hun dagelijkse praktijk domineert – maar ook hoe de historische gegevens waarop *Le Capital au XXIe siècle* is gebaseerd de achilleshiel ervan kunnen worden, wordt wonderwel maar op een paradoxale manier geïllustreerd in de veertig bladzijden lange bespreking van het boek door Deirdre McCloskey in de *Erasmus Journal for Philosophy and Economics*, vol.7 (2014) n°2, pp. 73-115.

Waarom is de visie van McCloskey een goede spiegel om Piketty voor te houden? Eerst en vooral omdat men Deirdre McCloskey zelf kan beschouwen als een luis in de pels van de economische discipline. Bij haar vakgenoten is ze wellicht het best bekend als grondlegster van ‘rhetorical economics’, een subdiscipline die de aandacht vestigt op het belangrijke aandeel dat retorische elementen hebben in de manier waarop economische redeneringen overtuigend overkomen. Daarnaast voert ze al jaren in haar geschriften een niet aflatende strijd tegen wat zij bestempelt als de drie grote ondeugden van de economie (het geloof dat statistische significantie gelijk staat aan economische of maatschappelijke relevantie oftewel ‘oomph’, het geloof dat economen kunnen aangeven hoe de wereld

maakbaar is en het geloof dat men economische vraagstukken kan oplossen op een schoolbord). Recent werkt McCloskey aan een apologie van het kapitalisme, waarvan tot hiertoe twee volumineuze delen verschenen – *The Bourgeois Virtues. Ethics for an Age of Commerce* (Chicago University Press, 2006) en *Bourgeois Dignity; Why Economics Can't Explain the Modern World* (Chicago University Press, 2010) – en die ik u, ondanks de conservatieve visie van waaruit zij schrijft, met een gerust gemoed kan aanbevelen. Al was het maar om geconfronteerd te worden met de duizelingwekkende belezenheid die zij in deze geschriften ten toon spreidt. Anders gezegd: om het even welke publicatie van McCloskey men ter hand neemt, men leert er altijd wel iets van bij.

In de huidige context is het belangrijkste dat McCloskey oorspronkelijk – en voor haar gender change – haar faam vestigde als economisch historicus. Een van haar belangrijkste kritieken op haar vakgenoten is altijd geweest dat ze zich te weinig inlieten met historisch onderzoek. De aanhef van haar bespreking van *Le Capital au XXIe siècle* is in dit opzicht erg duidelijk. Ze citeert met grote instemming 'On Empty Economic Boxes' (*Economic Journal*, 1922), een artikel dat indertijd aanleiding gaf tot redelijk wat controverser onder leidinggevende economen. In dit artikel argumenteert John Clapham dat "... the economist is, willy-nilly, an historian. The world has moved on before his conclusions are ripe". Terecht, zegt McCloskey: "... if you are going to be a scientific economist... the past should be your present." (p.74)

Van zo iemand verwacht je een positieve ingesteldheid tegenover een boek waarvan de auteur zelf het langetermijnperspectief en de verzameling van nieuwe historische gegevens als zijn belangrijkste bijdrage aangeeft. En inderdaad: Piketty, zegt McCloskey, geeft ons een erg goed voorbeeld van hoe economen in feite te werk zouden moeten gaan. "He does not get entangled as so many economists do in the sole empirical tool they are taught, namely, regression analysis on someone else's 'data' (one of the problems is the word *data*, meaning 'things given': scientists should deal in *capta*, 'things seized')". Op die manier vermijdt hij de twee grote verleidingen waaraan een econoom moet weerstaan: "the use of meaningless tests of statistical significance" en "to waste scientific time on existence

theorems". "Piketty stays close to the facts, and does not, for example wander into the pointless worlds of non-cooperative game theory, long demolished by experimental economics. He also does not have recourse to non-computable general equilibrium, which never was of use for quantitative economic science, being a branch of philosophy, and a futile one at that. On both points, *bravissimo*."

Lees ter vergelijking het volgende citaat van Piketty en u zal moeten besluiten dat hun beider houding ten aanzien van de huidige economische praktijk redelijk gelijklopend is: "... la discipline économique n'est toujours pas sortie de sa passion infantile pour les mathématiques et les spéculations purement théoriques... au détriment de la recherche historique et du rapprochement avec les autres sciences sociales. Trop souvent, les économistes sont avant tout préoccupés par de petits problèmes mathématiques qui n'intéressent qu'eux-mêmes, ce qui leur permet de se donner à peu de frais des apparences de scientificité et d'éviter d'avoir à répondre aux questions autrement plus compliquées posées par le monde qui les entoure." (p.63)

Een bijkomend pluspunt, aldus McCloskey, is dat het boek goed geschreven is – iets wat gegeven haar bijzondere aandacht voor retoriek in haar ogen inderdaad een erg belangrijk pluspunt is. Maar of dat ook betekent dat *Le Capital au XXIe siècle* ook een veel gelezen boek is, is een andere zaak, voegt ze eraan toe. Kennelijk laat de gekende e-book reader Kindle toe om na te gaan tot welke bladzijde iemand in een gedownload boek vordert alvorens het verder ongemoeid te laten. McCloskey verwijst naar een artikel in de *Wall Street Journal* waarin de wiskundige Jordan Ellenberg op basis van dergelijke gegevens berekende dat de gemiddelde lezer het opgeeft rond bladzijde 26. Toegegeven, zegt McCloskey, iemand die de hardback koopt, zal het wellicht langer uithouden. Maar al bij al is dit resultaat nog zo slecht niet: "..., holding the attention of the average New York Times reader for a little over 26 pages of dense economic argument, after which the book takes an honored place on the coffee table, testifies to Piketty's rethorical skills which I admire." (p.75)

Kortom, aldus McCloskey, *Le Capital au XXIe siècle* is ontegensprekelijk een eerlijk, op erg diepgaand onderzoek gebaseerd en uitermate interessant boek

– “at any rate if you find intricate numerical arguments interesting”. Niets van wat ik in deze bespreking zal zeggen, gaat ze verder, is dan ook bedoeld om af te dingen op Piketty’s integriteit en wetenschappelijke werk.

Ik neem aan dat u na een dergelijke verontschuldiging de bui al ziet hangen. En inderdaad. Na deze drie bladzijden lange laudatio volgt een zin die duidelijk maakt waarom een bespreking met een zo lovende aanhef verschijnt met als titel: ‘Measured, unmeasured, mismeasured, and unjustified pessimism:...’. *Le Capital au XXIe siècle* mag dan al in twee opzichten de les spellen aan haar vakgenoten, dit wil niet zeggen dat de boodschap die het boek de lezer wil overbrengen voor McCloskey aanvaardbaar is. “Hélas, I will show that Piketty is gravely mistaken in his science and in his social ethics.” Iemand bloemen toewerpen waar de potten nog aan zitten, noemt men zoiets in Antwerpen (en misschien elders ook).

Wat scheelt er dan wel? Als *Le Capital au XXIe siècle* een goed voorbeeld levert van hoe economen te werk moeten gaan en de fouten van de hedendaagse mainstream vermijdt, wat is er dan mis met wat Piketty ons te vertellen heeft? Wat is er fout met zijn ‘wetenschap’ en wat is er fout met zijn ‘sociale ethiek’?

Wat ik u tot hiertoe heb verzwegen, is dat McCloskey, ondanks haar kritische houding tegenover de dominerende praktijk van haar vakgenoten, er in feite qua analysekader niet essentieel van afwijkt. Ze gaat er prat op een Chicago-econoom te zijn en gelooft heel sterk in de universele toepasbaarheid van dat denkkader. Een paar decennia geleden heeft ze mij – toen nog in haar vroegere gedaante van Donald – tijdens de lunch uitgelegd dat de empirische gegevens die beschikbaar zijn over de economie ten tijde van het Oude Rome best te begrijpen (en te verklaren?) waren via het gebruik van neoklassieke prijstheorie. Geen nood dus aan verschillen in macro-institutionele omgeving om de gedragingen van economische actoren in het Oude Rome te begrijpen. Geen specifieke wetmatigheden dus die die periode kenmerken in vergelijking met de onze.

Het mag daarom niet verwonderen dat McCloskey, ondanks de appreciatie die ze toont voor zijn

werkwijze, het grondig oneens is met de manier waarop Piketty de maatschappelijke ontwikkeling van de laatste twee eeuwen leest.

Haar eerste en belangrijkste technische bezwaar tegen de analyse die Piketty presenteert in *Le Capital au XXIe siècle* is dan ook dat hij geen oog heeft voor de rol van het vraag-aanbod mechanisme in de ontwikkelingen die hij beschrijft. Uit verschillende passages blijkt bijvoorbeeld, aldus McCloskey, dat Piketty kennelijk geen onderscheid maakt tussen een verschuiving langs de vraagcurve en een verschuiving van de vraagcurve zelf. Dat is nochtans een essentieel onderscheid dat we onze studenten al proberen duidelijk te maken een paar weken nadat ze hun eerste jaar begonnen zijn. Een ander euvel is dat Piketty weinig oog heeft voor de rol die de reactie van het aanbod speelt. Kortom, zegt McCloskey, Piketty begrijpt de werking van het vraag-aanbod mechanisme duidelijk niet en dat maakt zijn verklaring voor de mechanismen die de economische ontwikkeling hebben bepaald deficiënt. “The fundamental technical problem in the book... is that Piketty the economist doesn’t understand supply responses. Because he doesn’t understand supply responses he thinks that any tightness in supply is permanent, which is how he gets his Ricardian Apocalypse and all our woe. As a man of the left, he has a vague and confused idea about how markets work, and especially about how supply responds to higher prices.” Als hij dan toch pessimistische uitspraken wil doen over een aan zichzelf overgelaten markt gebaseerd op privé-eigendom, dan zou hij beter wat elementaire economische kennis opdoen, aldus McCloskey.

Daarnaast merkt McCloskey ook op dat de definitie van kapitaal die Piketty gebruikt problematisch is omdat ze ‘menselijk kapitaal’ – “one of the main forms of capital in the modern world” – niet in aanmerking neemt. “Therefore, his laboriously assembled charts of the (merely physical and private) capital/output ratio are erroneous. (...) If human capital is included – the ordinary factory worker’s literacy, the nurse’s educated skills, the professional manager’s command of complex systems, the economist’s understanding of supply responses – the workers themselves in the correct accounting own most of the nation’s capital, and Piketty’s drama from 1848 falls to the ground.” Menselijk kapitaal niet meetellen is des te merkwaardiger, aldus

McCloskey, omdat Piketty zelf als één van de mogelijke remedies tegen de toenemende ongelijkheid pleit voor onderwijs en investeringen in menselijk kapitaal. Of, in de woorden van Piketty zelf: “Le processus de diffusion des connaissances et des compétences est le mécanisme central qui permet à la fois la croissance générale de la productivité et la réduction des inégalités, à l’intérieur des pays comme au niveau international, ...”. (p.48)

Welke zijn, naast deze technische opmerkingen, de bezwaren van McCloskey op ethisch vlak? Piketty focust op ongelijkheid en op concentratie van vermogen, zegt McCloskey. Maar waarom? Waarom veronachtzaamt hij dat over de periode die hij beschouwt de welvaart van iedereen zeer sterk gestegen is? Waarom rept hij daarover met geen woord? Is ongelijkheid van zo groot belang, zelfs als ze toeneemt, als tegelijk iedereen, ook de minstbedeelden, erop vooruitgaan? Gaat het dan niet eerder om uitingen van ‘jaloersheid’ dan om het nastreven van ‘rechtvaardigheid’?

Piketty is verre van de enige die zich hier van doelstelling vergist, aldus McCloskey. “Much of the research on the economics of inequality stumbles on this simple ethical point, focusing on measures of relative inequality such as the Gini coefficient or the share of the top 1 percent rather than on measures of the absolute welfare of the poor, on inequality rather than poverty... Dworkin and Piketty and much of the left commonly... miss the ethical point... of lifting up the poor. By redistribution? By equality in diamond bracelets? No: by the dramatic increase in the size of the pie, which has historically brought the poor to 90 or 95 percent of ‘enough’, as against the 10 or 15 percent attainable by redistribution without enlarging the pie.” Het fundamentele ethische probleem met *Le Capital au XXIe siècle* is daarom, aldus McCloskey, dat het de focus legt op de verdeling van inkomens en niet op het veel fundamenteelere punt dat de gemiddelde aardbewoner met ongeveer een factor tien en in de rijke landen met een factor dertig rijker is geworden.

In dit opzicht geeft de lectuur van *Le Capital au XXIe siècle* ons volgens McCloskey een uitmuntend voorbeeld van hoe ‘links’ (en soms ook ‘rechts’) meestal te werk gaat als men maatschappelijke mistoestanden aan het kapitalisme toeschrijft. Men

definieert een criterium dat men beschouwt als een indicator van een perfecte situatie – ‘grotere gelijkheid’, bijvoorbeeld, zoals in het geval van Piketty, of ‘perfecte competitie’; vervolgens wijst men er zonder veel oog voor empirische evidentie op dat deze conditie in de huidige wereld verre van gerealiseerd is en concludeert men met brio dat het kapitalisme gedoemd is te ontsporen, tenzij experten tussenkomen en de aangeklaagde imperfectie uit de wereld helpen, waarbij ze vooral beroep doen op het monopolie op geweld van de overheid.

Deze laatste opmerking slaat natuurlijk onder meer op de stelling van Piketty dat een wereldwijde progressieve belasting op kapitaal noodzakelijk is om te beletten dat het kapitalisme ontspoot. Ik zeg ‘onder meer’, want terloops – “the nudging of sadly childlike consumers” (p.77) – krijgen ook Richard Thaler, Cass Sunstein en hun volgelingen een veeg uit de pan. Maar al bij al viseert McCloskey met deze karikatuur eerder figuren als Krugman of Stiglitz en de velen die van hun lectuur van *Le Capital au XXIe siècle* of van de verhalen die ze erover horen enkel de idee van een kapitaalsbelasting overhouden.

Piketty zelf, zo onderstreept Deirdre McCloskey herhaaldelijk, doet het aanzienlijk beter. “At least, then, Piketty is a serious quantitative scientist, unlike other boys playing in the sandboxes...” (p.80)

De sociale wetenschapper als burger

Laat mij ten slotte nog even terugkomen op de uitspraak van Paul Krugman dat men na *Le Capital au XXIe siècle* anders zal denken en spreken over armoede, rijkdom en ongelijkheid dan voordien. Best mogelijk lijkt mij. Of dat voor iedereen geldt en niet alleen voor lieden die voordien ook al dachten zoals Krugman, ik en (hopelijk) u, durf ik te betwifelen. Als de bespreking door McCloskey één ding duidelijk maakt dan is het wel dat de strijd voor een andere visie op geen van beide flanken – zowel technisch als ethisch – gewonnen is en dat een kritische analyse van het werk van Piketty niet overbodig is. Wat in ieder geval wel verworven lijkt te zijn, is een grotere aandacht bij de beleidsmakers voor de concentratie van vermogens en de positie van de superrijken, zeg maar de top 1%.

Als men dit laatste als het belangrijkste resultaat ziet, dan is de onderneming van Piketty zeker geslaagd. Want invloed uitoefenen op de manier waarop men over maatschappelijke problemen en over de mogelijke oorzaken en oplossingen (na) denkt, is duidelijk de missie die hij sociale wetenschappers en intellectuelen in het algemeen zou willen zien vervullen. En ook dat is iets wat vandaag niet ingebakken zit in het paradigma waarbinnen de economen opereren.

De inleidende bladzijden van *Le Capital au XXIe siècle* bevatten een uitdrukkelijke verantwoording voor een dergelijke, geëngageerde opstelling en maken duidelijk welke rol hij precies voor hen in het debat over maatschappelijke kwesties ziet weggelegd.

De meningen over het al dan niet toenemen van ongelijkheid en over het al dan niet natuurlijke karakter ervan lopen sterk uiteen, schrijft Piketty. Ze leiden erg dikwijls tot een dovemansgesprek waarbij het ene kamp ter rechtvaardiging van de eigen intellectuele luiheid meestal verwijst naar de intellectuele luiheid van de tegenpartij. Daarom is er niet enkel nood aan, maar ook plaats voor een systematische en methodische aanpak bij het beschouwen van de argumenten voor en tegen, al weten we dat de wetenschappelijke analyse nooit een einde zal maken aan de grote politieke conflicten opgeroepen door ongelijkheid.

“La recherche en sciences sociales est et sera toujours balbutiante et imparfaite. Elle n’a pas la prétention de transformer l’économie, la sociologie et l’histoire en sciences exactes. Mais en établissant patiemment des faits et des régularités et en analysant sereinement les mécanismes économiques, sociaux, politiques, susceptibles d’en rendre compte, elle peut faire en sorte que le débat démocratique soit mieux informé et se focalise sur les bonnes questions. Elle peut contribuer à redéfinir sans cesse les termes du débat, à démasquer les certitudes toutes faites et les imposteurs, à tout remettre toujours en cause et en question. Tel est, à mon sens, le rôle que peuvent et doivent jouer les intellectuels, et parmi eux les chercheurs en sciences sociales, citoyens parmi d’autres, mais qui ont la chance d’avoir plus de temps que d’autres pour se consacrer à l’étude (et même d’être payés pour cela – privilège considérable).” (p.18)

Een duidelijke – en wat mij betreft erg aantrekkelijke – visie op de rol die wetenschappelijke studies in het politieke spelen kunnen en dienen te spelen. Met als uitvloeisel van deze visie op een andere plaats in het boek, de opmerking dat de democratie nooit kan en mag vervangen worden door een republiek van experts.

En dan nog over wijlen een Charlie...

Een van de slachtoffers van de terroristische raid op de redactie van Charlie Hebdo was Bernard Maris, medeoprichter, aandeelhouder en tot 2008 adjunct-hoofdredacteur. Onder het pseudoniem ‘Oncle Bernard’ verzorgde hij de economische rubriek van het blad.

Bernard Maris was een heterodox – sommigen zeggen ‘iconoclastisch’ – econoom met een grote bewondering voor het werk van Keynes, zoals blijkt uit zijn boek *Keynes ou l’économiste citoyen* (Presses de Science Po, 1999). Hij doceerde over het verdelingsvraagstuk onder de leiding van Jean Vincens, maar had ook een grote aandacht voor de geschiedenis van de discipline. Hij gaf les aan de universiteiten van (eerst) Toulouse en (later) Paris VIII. Bij het grote publiek was hij vooral bekend door zijn geregelde commentaren op France Inter en zijn wekelijkse debatten met meer neoklassiek geïnspireerde collega’s. Voorzien van een uitgesproken mening in de dubbele betekenis die men aan ‘uitgesproken’ kan geven, maar niet te beroerd om – net als de econoom die zijn grootste bewondering wegdroeg – op basis van veranderde situaties en meer kennis zijn mening te herzien. “J’ai dit oui à Maastricht mais maintenant il faut quitter la zone Euro”, schreef hij in oktober 2014. Niet te beroerd ook om schijnbaar tegenstrijdige verantwoordelijkheden op te nemen: ooit als lid van de Wetenschappelijke Raad van ATTAC, de beweging van anders-globalisten, maar sinds 2011 ook als lid van de Algemene Raad van de Franse Nationale Bank. Andere steekwoorden zijn: vrijmetselaar, kandidaat voor de Groenen bij de verkiezingen van 2002, schrijver van romans, wat hem in 2003 de Prix Leclerc des libraires opleverde, en vriend van Michel Houellebecq, aan wiens werk hij zijn laatste essay wijdde. “Aucun écrivain n’est arrivé comme lui à saisir le malaise économique qui gangrène notre époque”, schreef hij in *Houellebecq économiste* (Flammarion, 2014).

Zijn *Anti-Manuel de l'Economie* is een van de aangenaamste boeken op mijn boekenplank. Mijn exemplaar is de uitgave van 2003 (Editions Bréal). Later verscheen een herwerkte en uitgebreide versie in twee delen, met als respectievelijke ondertitels 'Les Fourmis' (2006) en 'Le Cigalles' (2010). Naast de commentaren van Maris zelf, die elk hoofdstuk inleiden en waarin op bevattelijke manier zaken worden uitgelegd zoals de wet van Say, het Dilemma van de Gevangene of het Ponzi-systeem, bevat het boek een grote selectie van teksten die op een of andere manier met economie te maken hebben. 'Op een of andere manier', want naast fragmenten uit de werken van belangrijke economen vindt men er ook teksten van filosofen, beoefenaars van andere sociale wetenschappen, litteratoren zoals Michel Houellebecq, George Orwell, Alfred Jarry, Gustave Flaubert, Emile Zola en Honoré de Balzac, moeilijk te klasseren auteurs als Jean Baudrillard en Roland Barthes of de sleutelfiguren van de Internationale Situationiste, Guy Debord en Raoul Vaneigem.

Maar wat het boek echt aangenaam maakt en wat dikwijls aanleiding geeft om er tijdens het schrijven of het verwerken van elektronische boodschappen als verpozing even in te bladeren, is dat het ook een uitermate groot aantal illustraties bevat. Het stukje waarin Maris het gebruik en de zin van simpele modellen uitlegt met behulp van zogeheten 'robinsonades' – ook als ze totaal geen praktische waarde hebben, laten deze modellen toe om logisch na te denken, zegt hij ergens – wordt geïllustreerd met een afbeelding van de affiche van de film *Les Aventures de Robinson* van Luis Buñuel uit 1952. Een stukje over de economische kringloop en de Phillips-machine wordt geflankeerd door een schilderij van Francis Picabia. In een hoofdstuk over de Enron-affaire en de rol van zakenbanken in de internationale markten vindt men een schilderij van Louis Léopold Boilly, *Trompe l'oeil aux pièces de monnaie sur le plateau d'un guéridon* (1801-1804), en een van Georges de La Tour, *Le tricheur à l'as de carreau* (1635). Bij een passage over de bevolkingstheorie van Malthus en de invloed ervan op de notie 'struggle for life' van Darwin staat een foto van twee leeuwinnen die een buffel aanvallen. Een bespreking van de fascinatie van de economen voor de fysica als wetenschapsmodel krijgt als illustratie een schilderij mee van Albert Chereau, *Galilée devant l'Inquisition* (1865), een bespreking van het Dilemma van de Gevangene twee foto's

van gevangen in hun cel. Het laatste hoofdstuk – *Eloge de la Gratuité* – wordt afgesloten met een afbeelding van Picasso's *La joie de vivre*.

Aangenaam en geestverruimend, maar toch ook met als ondertoon een mengeling van cynisme, sarcasme en ironie (en sommigen zouden daar nog nihilisme aan toevoegen), die ook eigen is aan de satire die Charlie Hebdo bedrijft. De opdracht die Maris *L'Anti-Manuel Economique* meegeeft, luidt: "A l'économiste inconnu, mort pour la guerre économique, qui toute sa vie expliqua magnifiquement le lendemain pourquoi il s'était trompé la veille, à tous ceux, bien vivants, qui savourent le mot gratuité." Het inleidende hoofdstuk draagt als titel 'Faut-il rire des économistes?' en eindigt met de opmerking dat economen wel heel belangrijke lieden moeten zijn als zelfs een weekblad als Charlie Hebdo een pagina met economische commentaar bevat. In zijn essay over Houellebecq citeert Maris het vrouwelijke hoofdpersonage uit *La Carte et le territoire* – een prof economie: "J'ai gâché ma vie à enseigner des absurdités contradictoires à des crétins arrivistes." Titels van andere publicaties van Maris verraden dezelfde oneerbiedig kritische opstelling ten aanzien van de economie en haar beoefenaars: *Des économistes au-dessus de toute soupçon ou la grande mascarade des prédictions* (Albin Michel, 1990), *Lettre ouverte aux gourous de l'économie qui nous prennent pour des imbéciles* (Albin Michel, 2000), *Ab Dieu! Que La Guerre économique est jolie* (Albin Michel, 1999).

In *Marx, ôb Marx, pourquoi m'as-tu abandonné?* (Editions Les Echappés, 2012) neemt Maris het communisme op de korrel. Een atheïstische religie zegt hij, die in onheil dat eruit voortkwam in niks moet onderdoen voor andere religies. Marx zou tegensprekelijk wel een lumineuze verklaring hebben kunnen geven voor de crisis die zich sinds 2007 onder onze ogen afspeelt, schrijft Maris. Maar waar hij ons niks kan over vertellen is en waar zijn theorie faalt, is de kwestie waarom al die crisissen ons niet dichter bij de betere wereld brengen die hij eruit zag voortkomen. "De crise en crise, le capitalisme devait, selon Marx, déboucher sur un fantastique accroissement des forces productives qui aurait permis l'avènement d'une nouvelle société adaptée à ces nouvelles forces productives, la société communiste. (...) Pourquoi tout se passe comme le dit Marx, et pourquoi rien ne débouche

sur ce qu'il prévoyait? (...) Justesse de la théorie, fausseté de la conclusion: donc ineptie du concept de 'force productive' préparant l'émancipation de l'humanité. (...) "Alors que, par l'expansion capitaliste Marx nous promettait un homme au bord du communisme, altruiste et généreux, voilà que ces immenses forces productives nous offrent un homme encore plus vil, cupide et égoïste, totalement soumis à la marchandise et à la loi du capital, infiniment plus aliéné que ne l'était l'ouvrier de 1848 ou de 1870. Marx, ô Marx, toi qui pleuras à la mort de la Commune de Paris, où sont l'ouvrier au foulard rouge du faubourg Saint-Antoine, l'anarchiste et le poumiste rieurs de Barcelone? Marx, pourquoi nous as-tu abandonnés?"

Bernard Maris had, zo doet dit vermoeden, een eerder tragische, misschien zelfs cynische kijk op het leven. In een interview met *Alternatives Economiques* gaf hij ongeveer twee jaar geleden commentaar op de denkbeelden van de voorstanders van een nulgroei. Ze verbeelden zich dat een gelukkige maar sobere maatschappij, waarin iedereen zijn behoeften voldoet zonder te begeren wat van zijn buurman is, tot de mogelijkheden behoort. Welnu, zei Maris, dat is extreem utopisch, gegeven het complexe karakter van de natuur van de mens. Van Freud, Darwin en vele anderen hebben we geleerd dat de mensheid ook functioneert via

competitie en mimetisme. "La violence est inscrite dans l'humanité et nous n'avons pas résolu cette question." (Entretien avec Bernard Maris, *Alternatives Economiques*, Hors-série n°097 – avril 2013).

Niettemin moeten we blijven geloven in een maatschappij die het kapitalisme achter zich laat, schrijft hij ongeveer een jaar voor de terroristische aanslag. "Une société non violente, altruiste, respectueuse de l'environnement, bref, une société anti-humaine sachant que l'homme isolé ou en groupe est violent, égoïste et destructeur de l'environnement." (Bernard Maris, Pourquoi le Revenu minimum d'existence est-il une nécessité de la société post-capitaliste, in *Charlie Hebdo*, 27 december 2013)

Tussen haakjes, op mijn boekenplank staat nog een ander leuk en ironiserend boek – "introduction ludique", staat op de achterflap. *Marx [Mode d'Emploi]* van Daniel Bensaïd (Editions La Découverte, 2009). De illustraties, die met Marx en zijn theorie op zo'n manier de draak steken dat een 'gelovige' riskeert ze als beledigend te ervaren, zijn van Charb – Stéphane Charbonnier, wijlen de hoofdredacteur van Charlie Hebdo. De man wiens uitvaartceremonie begon met het spelen van De Internationale.

Walter Van Trier